

18. Le Goff J. Saint Louis. – P., 1996.
19. Клоулас (Клула) И. Екатерина Медичи. – М., 1997.
20. Варфоломеевская ночь: событие и споры / Под. ред. П.Ю. Уварова. – М., 2001.
21. Berce M.Y. La naissance tragique de l'absolutisme. – P., 1992.

Summary

The author of the article draws attention on history of early modern Europe and on the questions which a new epoch put before society in the field of political life. Among problems which provoked the conflicts of French society there was a problem of power. In the article the author exposes the role of question of power during Civil war, its understanding and perception by different layers of society and historical sources of these problems.

О. М. Маклюк

ІЗ ІСТОРІЇ ІНСТИТУЦІЙ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ: МІСЦЕ ТА РОЛЬ ТАЄМНОЇ РАДИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ АНГЛІЇ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

В історичній науці останніх десятиліть проблеми державотворення залишаються одними з головних. Формування та особливості розвитку королівських рад раннього нового часу сьогодні лишаються маловивченою сферою державного життя доби раннього абсолютизму. Визначити характер та шлях розвитку цієї установи – це проблема, яка ще чекає свого часу для досліджень. Між тим, такий аналіз, на нашу думку, сприяв би кращому усвідомленню характеру функціонування держави раннього нового часу, розумінню ролі монарха в системі управління, а також специфіки функціонування органу, який став прообразом кабінету міністрів держав нового часу.

У період розвитку публічної влади в Англії початку XVI ст. король поступово консолідував у своїх руках всі гілки державного управління. У зв'язку з цим змінюються принципи формування державних органів. Королівській компетенції підлягають всі сфери державного життя, а з розвитком права та отриманням королем функцій правового характеру встановлюється монополія держави в особі короля на політичну владу. Проте безпосередня участь короля в управлінні була обмеженою через великий обсяг державних справ. Здійснюючи у цілому внутріполітичний курс, король був змушений делегувати частину своїх повноважень органам центрального державного управління. Таким чином, органи державної влади стали похідними від влади королівської і мали своїми владними засобами реалізовувати волю короля. На етапі становлення феодальних відносин король був оточений постійними радниками, міністрами. На думку французького дослідника феодальних монархій Англії та Франції Х–ХІІ ст. Ш. Пті-Дютаї, головними радниками короля англо-саксонського періоду були в основному родичі, воїни, єпископи, службовці та ін. [1, с. 39]. Нормандське завоювання 1066 р. завершило централізацію державної влади в Англії, а за королів Генріха II (1154–1189) та Річарда I (1189–1199) сформувались також і традиції королівської ради, до складу якої входили люди, знатні в Англії за походженням, які користувалися особливою довірою монарха. Вони брали участь у вирішенні найважливіших державних питань. Проте цим радам ми не можемо приписувати риси установи, вони не мали встановленого порядку періодичності своїх засідань і не існувало суворих правил щодо вибору членів, що скликаються. Тільки на початку нового часу королівська рада набуває вигляду установи.

Історія Таємної ради знайшла висвітлення у цілій низці праць. Вчені по-різному визначали роль та місце цього органу в системі управління, особливо це стосується змісту взаємовідносин з королем та парламентом. Історії розвитку Таємної ради як центральної установи англійської монархії присвячена праця англійського дослідника XIX ст. А.В. Дайсі, яка вийшла друком у Лондоні в 1887 р. Історик дає загальну історію установи та відмічає зростання її вагомості на початку нового часу. На думку дослідників, рубіжною та визначальною для цієї установи стала перша половина XVI ст. У двотомній праці В.Н. Александренко показав, що роль і значення Таємної ради тісно пов'язані зі зміною характеру королівської влади [2, р. 39; 3, т. 1, ч. 2, с. 1]. Він вважав, що ранньотюдорівський період став особливим етапом у розвитку Таємної ради, коли ця установа стає не тільки найважливішим виконавчим органом держави, але й ланкою, що поєднувала короля та парламент. Англійський історик Д. Гай відзначає, що „було б помилкою вважати, що Генріх VIII не консультувався з парламентом та радою, його персональні методи правління поєднувались з консультаціями Таємної ради” [4, р. 59]. На думку Д. Макі, фахівця з політичної історії ранньотюдорівської монархії, Таємна рада відігравала провідну роль у системі державного управління. Характеризуючи роль ради Генріха VIII, він відводить їй друге місце у державній історії: “У той час, як рада була потужним інструментом у руках короля,

парламент став його ефективним союзником” [5, р. 436]. Іншу думку висловлює Д. Гай. Він вважає, що точка зору стосовно більшої вагомості парламенту як структури спірна, тому що сесії парламенту не були регулярними ні за часів Йорків, ні за ранніх Тюдорів, і до початку роботи парламенту Реформації, 1529 р., саме радники монарха формували “політичну температуру” та відповідали за адміністративні рішення [4, р. 11]. Дж. Елтон виділяє кілька, як він вважає, принципових моментів в історії Таємної ради ранньотюдорівського періоду. По-перше, всі реформи Таємної ради 30-х рр. XVI ст. в Англії Дж. Елтон приписує одній людині – фавориту Генріха VIII Т. Кромвелю; він вважає, що саме Т. Кромвель управляв усіма справами Таємної ради, а також був натхненником та організатором усіх перетворювань у ній. По-друге, він називає зміни ролі і місця Таємної ради однією із ланок бюрократичної революції 1530-х рр., коли неформальний контроль, що здійснювався Т. Кромвелем раніше шляхом великої кількості департаментів, переростав у бюрократичну організацію, що здійснювала той же самий контроль над департаментами, тепер вже включеними у єдину систему [6, р. 257]. Дж. Елтон вважає, що Таємна рада стала прообразом сучасного кабінету міністрів, а Т. Кромвель – першим прем’єр міністром. По-третє, він визначає кількісний склад Таємної ради часів Генріха VIII – від 40 до 50 чоловік [6, р. 257-258].

Як наслідок, у сучасних наукових доробках у західноєвропейській, зокрема англійській, історіографії фактично склались два підходи щодо оцінки діяльності Таємної ради. Якщо представники школи Дж. Елтона перебільшують роль цієї установи в управлінні державою доби раннього нового часу, то інші дослідники, враховуючи великі періоди їх спеціалізації, приділяють Таємній раді мало уваги, це не сприяє чіткому визначенню місця Таємної ради в системі англійського абсолютизму та оцінки її значення для розвитку англійської державності. Розбіжності в вирішенні питань щодо діяльності Таємної ради та її ролі в системі державного управління раннього нового часу обумовили мету та завдання нашого дослідження – визначити місце та роль Таємної ради в Англії XVI ст. на етапі формування раннього абсолютизму.

На наш погляд, якісні зміни в діяльності Таємної ради почалися не з 30-х рр. XVI ст., а трохи раніше – з другої половини XV ст. Саме в період правління Генріха VI (1422–1461) з’являється термін “Таємна рада” (Privy Council) на зміну “королівській раді”, яка існувала в середньовіччі. Однією з найважливіших особливостей англійського раннього абсолютизму є те, як почався процес його формування: перші цеглини фундаменту були закладені у досить смутні часи, у період війни Червоної та Білої троянд. У зв’язку з цим саме за управління Едуарда IV починають відбуватись важливі зміни у життєдіяльності Таємної ради. Едуард IV хоч і намагався правити одноосібно, але вважав за необхідне мати при дворі раду. Але змінились принципи формування ради - і за Едуарда IV (1461–1483), і за Річарда III (1483–1485) рада стала опорою монархів. Королі особисто управляли цією установою. Це мало свої вади: рада автоматично розпускалась зі смертю короля. Кожний монарх повинен був призначати своїх власних членів ради, а цей процес вимагав часу та вміння розібратись у ситуації [7, р. 12]. У період з 1461 по 1483 рр. до нас дійшли імена 124 чоловік, які називались членами ради. 88 з них, за документами, продовжували бути членами ради і після 1471 р. (другий період правління), серед них були: 21 представник знаті, 35 – церкви, 23 чиновники двору [4, р. 10].

Ці цифри говорять про те, що Едуард IV прагнув значно скоротити членство світської знаті у раді. Велика кількість духовенства у раді пояснюється його освіченістю, а також відсутністю прав на законних спадкоємців. Значну групу становили чиновники двору, чисельність яких у раді подвоїлась у порівнянні з першим періодом правління Едуарда. Вони представлені юристами та вихідцями з чиновників місцевого управління, де вони займали ключові пости, маючи широкі зв’язки, і отримали значний професійний досвід в управлінській діяльності. Тому їх присутність мала значення як для дієвості виконання рішень ради на місцях, так і для зростання керівної ролі Таємної ради. Кількість членів ради, присутніх на кожній окремій зустрічі, постійно варіювалась в залежності від питань. Але в засіданнях Таємної ради, як правило, брала участь тільки частина її потенційних членів. У документах, що збереглися, навіть рада, яку скликав Едуард VI, налічувала 20 радників [7, р. 12]. Складовою частиною Таємної ради були комітети, які повинні були охопити своєю діяльністю основні напрямки управління державою. Діяльність ради можна прослідкувати в адміністративному житті Англії, а також у фінансовій та політичній сферах [8].

Історію Таємної ради за правління ранніх Тюдорів можна умовно поділити на два періоди: перший – 1485 – 30-ті рр. XVI ст.; другий – 30-ті рр. XVI ст. – 1547 р. Критеріями поділу стали зміни у принципах формування Таємної ради, у її складі та структурі, а це в свою чергу істотно змінило державний статус цього органу, його взаємовідносини з королівською владою та функції. На першому етапі діяльність ради визначалась тими завданнями, які ставив Генріх VII. Він, як фундатор нової династії, вбачав головне її завдання в зміцненні його трону. Перша рада Генріха VII складалась з 5 перів, 2 єпископів та 9 інших членів. Представників старої знаті практично не залишилось у раді, зате більшість становили нові дворяни, здебільшого зобов’язані королю та безмежно віддані йому. Членів Таємної ради король призначав сам. Вони не були підзвітні парламенту, а були підпорядковані безпосередньо королю. Едуард IV намагався витиснути родову аристократію з ради та відтіснити її від управління державою в цілому, для Генріха VII також головними якостями, що слугували перепусткою

у раду, стали здібності, вірність, відданість, а не походження. Дослідник С.А. Слівко в кандидатській дисертації проаналізував новий склад ради Генріха VII, у яку ввійшли 3 представники старої знаті, але з новими титулами, 4 лорди, які отримали баронство за часів Генріха VII, 3 єпископа (серед них Мортон та Фокс), решта представники нового дворянства [9, с. 10]. Англійський історик А.Л. Мортон відмічає, що Генріх VII став спиратися на нову знать, до якої ввійшли представники таких фамілій, як Сесілі, Кавендіші, Расселі, Бекони, Сеймури, які стали креатурами Тюдорів [10, с. 150]. Найбільш видатним представником старої знаті у раді був тридцятирічний Джон де Вер, граф Оксфордський, який бився в рядах війська Генріха при Босфорі та отримав призначення на посаду Великого Чемберлена (міністра двору) та лорда-адмірала. Генріх VII, однак, не обмежував членство у раді тільки своїми безумовними прибічниками. Потреба зміцнення влади диктувала необхідність залучення і колишніх діячів з оточення Йорків. Так, Томас Ховард, граф Сурей, який був прихильником Річарда при Босфорі, спочатку був ув'язнений у Тауері, але через 3 роки звільнений, став графом Лінкольном та увійшов до складу ради Генріха VII. З аристократії одним із найбільш впливових членів Таємної ради в 80–90-ті рр. став Джон Мортон, з 1487 р. – канцлер, а наприкінці 90-х рр. – кардинал та архієпископ Кентерберійський. Річард Фокс, королівський секретар, був постійним радником короля, пізніше став єпископом Вінчестерським. Наступником Д. Мортон на посту канцлера та дійсним членом ради став Вільям Воxm, який пізніше став єпископом Кентерберійським. Вихідці з дрібних землевласників та фахівці, чиновники, особливо юристи, становили більшість Таємної ради Генріха VII. Серед них Генріх VII особливо виділяв тих, хто, на його думку, міг виправити фінансове становище держави. Він зробив ставку на людей, які були знайомі з законами, чия кваліфікація характеризувала їх краще, ніж соціальне походження.

Таємна рада стала складним органом. Окрім власне членів ради, що присягнули королю як носієві суверенітету, до участі у нарадах залучались експерти та урядові чиновники, що служили королю на правах радників. Їх налічувалось до 200 чоловік.

Щоб зберегти наступність в управлінні державними справами, Генріх VII, залишаючи ряд старих посад, запроваджує нові. Так, був призначений новий канцлер – єпископ Вінчестерський, але до вересня 1485 р. залишався на посаді і старий. Томас Лоувель був призначений канцлером державної скарбниці, але водночас один із старих лордів теж залишався на своїй посаді до лютого 1486 р. [3, с. 229]. Такий підхід дозволив належним чином організувати державне управління, розхитане війною Червоної та Білої троянд, та зберегти наступність у розвитку установи на самому початку правління Генріха VII. Генріх провів структурні зміни Таємної ради, розділивши її на велику та малу ради. Велика рада збиралась головним чином для обговорення політичних, фінансових, дипломатичних та церемоніальних потреб короля та держави. Малу раду Генріх використовував для вирішення та обговорення своїх нагальних проблем.

Одночасно Таємна рада складалась з ряду комітетів, через які можна було прослідкувати її реальну роботу. Серед них найбільш відомі: комітет інспекторів із земельних прибутків; комітет розгляду скарг бідних; комітет із законів (або вчена рада) тощо. Найгіршою славою серед комітетів Таємної ради користувалась вчена рада з законів. Цей комітет засідав з 1500 р. у графстві Ланкастерському, спадкових землях Тюдорів, яке для Генріха VII стало полігоном, де він випробував майбутні нововведення для всієї держави. Призначений канцлером у 1504 р. у графстві Ланкастерському, Річард Емпсон, юрист за освітою, член земельної адміністрації, очолював раду. Він працював разом зі своїм таємним компаньоном, колишнім шерифом Лондона, а з 1504 р. спікером парламенту Едмундом Дадлі. Під їх керівництвом комітет із законів провів ряд фінансових заходів, вельми вигідних короні. Особливо відзначився комітет у питаннях накладення штрафів за негідну поведінку шерифів та тих, хто порушував королівські прерогативи у питаннях опікунства і ліврей [7, р. 35]. Найбільше незадоволення викликав той факт, що комітет діяв поза судами, а значить, на загальну думку, мав безліч можливостей для зловживань.

Поділ ради на комітети дозволив упорядкувати управління державою, бо вони займались певною сферою діяльності, і в цілому виконували функції урядових департаментів. Через них протягом XVI ст. Таємна рада почала поступовий процес трансформації з дорадчого органу в орган виконавчої влади. Діяльність Таємної ради, як органу виконавчої влади, визначалась характером взаємовідносин короля і ради. Король особисто, за власним вибором, скликав Таємну раду і визначав склад світських та духовних лордів, яких запрошували на засідання. Як правило, членами ради були два архієпископи та чиновники, яких очолював канцлер. До них приєднувались з числа Таємної ради декілька таємних радників, які повинні були завжди знаходитись при особі короля, де б він не був, в Англії чи за кордоном [11, р. 217; 2, р. 31]. Жоден із членів ради не міг особисто виявити бажання бути присутнім на тому чи іншому засіданні ради. Жорстко дотримувалися принципу, що раду скликає король, коли йому це потрібно і тільки з тих, хто потрібен був йому для вирішення того чи іншого питання. Ініціатива вибору питань, що обговорювались, також йшла від короля. Тільки король мав право визначити коло питань для обговорення.

Підсумком засідань ради були її постанови. Якщо у пізньоланкастерський період оригінальність директив ради скріплювалась малою державною печаткою, що підкреслювало вплив ради на короля, то за Едуарда IV додавались особиста королівська печатка та підпис. Цю традицію закріпив і Генріх VII Тюдор і цим підкреслив визначальне місце саме монарха по відношенню до Таємної ради та її характер дорадчого органу, акти якої не мали самостійної законодавчої сили.

За Генріха VII Таємна рада збиралась тільки у тому випадку, коли була необхідність колективного обговорення якого-небудь питання як зовнішньополітичного життя, так і проблем внутрішньої політики, важливих з точки зору самого монарха. Так, за період з 1485 по 1502 рр. Генріх VII збирав раду тільки 5 разів для обговорення питань оподаткування та зовнішньої політики [4, р. 56]. Отже, Таємна рада Генріха VII не була регулярним органом. Вона залишалась в часи правління Генріха VII органом дорадчим при королівській персоні і не мала право приймати самостійні рішення, її акти не мали законодавчої сили. Незважаючи на відсутність чітко визначеної кількості членів ради, у 1486 р. їх було від 22 до 33, в 1494 – 39, а в 1501 – більше 41, вона мала цілком визначену структуру [8, р. 436].

Таким чином, у ранньотюдорівський період рада продовжує свою еволюцію з органу феодальної держави в орган публічної влади, насамперед у зв'язку зі зміною принципів його формування. Основний її склад представляли радники короля з професіоналів – юристів, фінансистів, що допомагали Генріху VII виробити стратегію управління, а також представники нового дворянства, відданість яких була головною перепусткою до ради. Історики вважають, що реформи ради за часів Т. Вусі, Т. Кромвеля та У. Сесіля були започатковані Едуардом IV та Генріхом VII. Таємна рада в кінці XV ст. стала реальною урядовою структурою [4, р. 11].

Зі вступом на престол Генріха VIII в 1509 р. і до 1523 р. чисельність та склад Таємної ради постійно змінювались. Вона продовжувала функціонувати за принципами, що визначив його батько. Частину радників Генріх VIII залишив зі старого складу, ввів декілька нових, але всі, як підкреслюють джерела, склали присягу королю, пов'язану зі своїми новими посадовими обов'язками, а також присягу на вірність. Текст її був такий: “Ви клянетесь бути істинним та відданим слугою його Королівської Величності у ролі одного із чиновників Таємної ради його Величності. Ви не повинні бути учасником всього того, що може бути навмисно зроблене та сказане особисто проти його Величності, проти корони та королівської честі і гідності, та зобов'язані протидіяти цьому всіма наявними у вас засобами” [12, с. 121]. Навіть самі члени Таємної ради доби Генріха VIII відмічали зміни, що відбувались з радіою протягом його правління. Так, сер Роберт Уінгфілд зазначав у 1535 р., що він 20 років присягав королівській раді, а вже 14 років присягає Таємній раді [13, vol. 8, № 225]. Зберігається поділ ради на дві частини, одна з яких – Мала рада – супроводжувала короля у його поїздках по країні, а інша – Велика – займалась невідкладними державними справами у Лондоні. Для відставки члена Таємної ради, як і для призначення, не вимагалось ніяких формальностей, король або вписував, або викреслював ім'я кандидата з книги ради.

При вступі Генріха VIII на престол найбільш впливовими членами Таємної ради були: архієпископ Кентерберійський (він же і лорд-канцлер), єпископ Вінчестерський (він же хранитель малої печатки), лорд-скарбничий, лорд Чемберлен (Chamberlain) та інші. Якихось значних змін у діяльності Таємної ради у 1509–1523-х рр. не відбувалось. Генріх VIII та канцлер Т. Вулсі проводять політику Генріха VII щодо ради, тому Таємну раду перших двадцяти років правління Генріха VIII можна назвати ще радою його батька, бо вона не змінилася ні в структурному, ні в кількісному відношенні, не змінилися принципи її організації та функції.

Рубежем у розвитку Таємної ради у ранньотюдорівський період стали 20–30-ті рр. XVI століття. Головним реформатором Таємної ради став Т. Кромвель. По-перше, за актом 1539 р. змінився статус голови Таємної ради. Він вводився до складу палати лордів та перетворювався в одного з вищих чиновників держави нарівні з канцлером, Великим Чемберленом (міністром двору) та королівським секретарем [6, р. 345]. Хоча точно не відомі імена голів ради за правління Генріха VIII, але на думку історика В.Н. Александренка, який спирався на документальні джерела, протягом правління це були Серрі, потім Вулсі, Сдерфольк та Одлі [3, с. 302]. А.Ф. Поллард відмічає важливий момент стосовно цього акту, він вважає, що хоча Генріх VIII надавав радникам право присутності у палаті лордів незалежно від перства, але якщо вони не були перами, то не мали права голосу [14, р. 295]. По-друге, періодичність роботи Таємної ради. За Генріха VII Тюдора Таємна рада не мала точно визначеної системи засідань і її скликання було зумовлене ініціативою короля. У результаті реорганізації, здійсненої Т. Кромвелем, Таємна рада стає регулярним органом, вона працює й за відсутності короля. По-третє, у 1539–40-х роках Генріх VIII видає указ, за яким визначалась службова ієрархія посадових осіб. Згідно з указом 1540 р. встановлювався чисельний склад Таємної ради – 19 чоловік [11, р. 217], до яких входили і радники короля.

Згідно з цим законом, перед архієпископом Кентерберійським, що займав раніше перше місце у службовій ієрархії, був поставлений генеральний вікарій як представник верховної влади короля у церковних справах. Також однією з найбільш важливих посад визначалась посада канцлера. Наступною у службовій ієрархії стала посада лорда-скарбничого, який управляв фінансовим відомством. Особливий вплив в адміністрації мали чиновники, які завіряли документи. Для передачі та

закріплення законності указів та інших розпоряджень уряду у середньовічній Англії існував ряд королівських печаток. Наприклад, наприкінці XV століття існували: велика печатка Англії – у лорда-канцлера, таємна печатка – у лорда-хранителя таємної печатки та печатка секретаря. Всі ці печатки виконували різні функції. На посаду лорда-хранителя малої печатки до 30-х рр. XVI століття призначались особи духовного звання, а з 1530 р. цю посаду став займати світський чиновник, але обов'язково вищого рангу. Так, лордом-хранителем малої печатки був Т. Кромвель. У спадок передавалась посада лорда-Чемберлена або обер-камергера, вона не торкалась жодної сфери адміністративної діяльності. Він виконував окремі доручення. Посада лорда-констебеля (High Constable) була спадковою, з 1521 р. спадковість була скасована, і чиновник став призначатись тільки на один день – під час коронації [15, с. 575].

Придворними справами займався керуючий придворним відомством. Незважаючи на викорінення родової аристократії, ряд посад у органах управління продовжували передаватись у спадок, що було свідченням живучості традицій приватної влади та в якійсь мірі недостатньої розвиненості публічних, правових функцій монарха. Особливо слід виділити посаду королівського секретаря. Він був особистим службовцем короля, хоча тільки з 1601 р. королівський секретар отримує офіційний статус [5, р. 436]. Дієвість інституту секретарів підтвердила історія. За Єлизавети Тюдор продовжують використовуватись основні принципи роботи офісу секретарів, організованого Т. Кромвелем. Спочатку посада була другорядною, хоч мала значний вплив у адміністрації. Про королівського секретаря вперше згадується ще за правління Генріха II. З 1476 р. він називається головним секретарем. Якщо пери парламенту, радники корони мали право особистого доступу до короля, члени Таємної ради звертались через письмові пропозиції, то всі інші піддані звертались до короля тільки через секретарів. Секретар перетворюється в звичайний канал спілкування між королем та його людьми, між його величністю та радою, посередником між підданими та королем. Важливість посади секретаря була офіційно визнана у 1526 р., коли за указом Генріха VIII її ввели до складу членів Таємної ради. Томас Кромвель, який деякий час сам був секретарем Генріха VIII, зрозумів адміністративну значимість посади. На початку XVI ст. головний секретар був лише клерком, який знаходився при королі та повинен був відповідати за його особисту печатку. Коли цю посаду отримав Т. Кромвель, її значення зросло. Він намагається поставити секретаря в один ряд з найбільш значущими чиновниками держави. Секретар, як і раніше, числився за придворним штатом, але йому належали місця зразу після перших членів Двору, а у парламенті та в раді їх місця були визначені статутом: “Секретар, якщо він має баронський титул, займає перше місце серед баронів, якщо ж він єпископ, то попереду всіх єпископів тощо” [12, с. 143]. Поступово один секретар перестав справлятися із зростаючою кількістю справ. З 1540 р. Генріх VIII призначає двох секретарів. Кожний з них одержував печатку для додатка до рескриптів та письмових розпоряджень, вів письмовий облік у особливому журналі, який зобов'язаний був тримати відкритим для взаємного контролю [11, р. 206–207]. Широке коло державних справ, що вели секретарі в 30–40-і рр. XVI ст., сприяло розширенню штатів. З'явилися допоміжні секретарі, які володіли французькою та латинською мовами. Вони перекладали дипломатичне листування, кореспонденцію. Пізніше з цього штату вийшли люди, які проводили різного роду дипломатичні переговори. Основні секретарі зробили своє становище таким, що фактично стали міністрами корони у внутрішніх та зовнішніх справах. Т. Кромвель поєднав структурну та функціональну реорганізацію Таємної ради, вважаючи за необхідне провести централізацію адміністративної влади в руках малих рад. На перший погляд здається, що нічого нового це нововведення не внесло, адже і раніше існували комітети, що входили до складу Таємної ради, виконували різні функції, намагались охопити все управління. Проте особливість полягала в тому, що кожна з малих рад реорганізували в установу з чіткою системою централізованого управління на чолі з президентом, секретарями та постійними членами ради. На думку Д. Елтона, завдяки цим змінам у Таємній раді значно розширився штат чиновників, які несли тепер відповідальність за управління всім королівством [6, р. 465]. Важливим моментом, що підкріпив значення цього органу, було надання наказам Таємної ради, за статутом 1539 р., сили законів і прирівняння їх до документів парламенту. З 1540 р. Таємна рада мала у своєму складі клерка, який зберігав, у визначеній формі, реєстр рішень ради. Англійський дослідник Д. Макі відзначає, що в вищезазначених реєстрах, якщо їм довіряти в повній мірі, можна було прослідкувати, що Генріх VIII видавав укази від імені ради взагалі без консультації з нею. З 200 указів, випущених Генріхом VIII Тюдором, тільки 36, ймовірно, видані зі згоди ради, а за останні сім років правління тільки три є у звітах Таємної ради [5, р. 436]. Це є свідомим незаперечного, сталого зростання особистої влади короля. Історик XIX ст. А.В. Дайсі надає високу оцінку Т. Кромвелю в реформуванні Таємної ради [2, р. 86]. І, на думку Д. Елтона, саме за Т. Кромвеля “Таємна рада склалась остаточно і стала регулярною урядовою установою” [16, р. 261–262].

Отже, історія Таємної ради є показником того структурного росту органів державного управління, який спостерігався за Тюдорів. Таємна рада перетворилась у структурований бюрократичний орган управління. Департаменти стають прототипами сучасних міністерств, а Таємна рада – прообразом Кабінету Міністрів. За Генріха VII та Т. Вулсі Таємна рада фактично є головним консультативним

органом при монархові, а за Генріха VIII і Т. Кромвеля – стає фактично центральним органом державного управління. Реформи Таємної ради, започатковані у ранньотюдорівський період, були продовжені У. Сесілем у період правління Єлизавети I. На одному з портретів королеви, відмічає історик Д. Гай, її плащ був символічно прикрашений очами, вухами, але не ротами. Цей символізм відноситься до ролі її радників у системі управління державою, особливо Сесіля. Так, сер Д. Девіс (1569–1626) писав: “Багато речей вона бачила та слухала через них, але рішення та вибір був її власний” [4, р. 11].

Таким чином, Таємна рада пройшла етап складної еволюції, рада доби ранніх Тюдорів – це новий орган державного управління, який трансформувався з органу, що виконував дорадчі функції, в орган виконавчої влади з правом законодавчої ініціативи короля в раді. Рада перетворюється в постійно діючий інститут влади та зосереджує у собі всі засоби адміністративного управління. Радницькі функції цього органу набувають другорядного характеру, у той час як на перший план виступають його функції як центрального виконавчого органу.

Джерела та література

1. Пти-Дютайи Ш. Феодальная монархия во Франции и в Англии X–XII века. – М., 1938.
2. Dicey A.V. The Privy Council. – L., 1887.
3. Александренко В.Н. Английский Тайный Совет и его история. – СПб., 1888.
4. Guy S. Tudor England. – Oxford, 1988.
5. Mackie J.P. The earlier Tudors 1485–1558. – Oxford, 1966.
6. Elton G.R. The Tudor revolution in the government. Administrative changes in the reign of Henry VIII. – Camb., 1953.
7. Lockyer R. Henry VII (Seminar studies in history) / Ed. by P. Richardson. – L., 1968.
8. Baldwin J.F. The king's council in England during the Middle age. – L., 1913.
9. Сливко С.А. Социальная борьба в Англии в конце XV века и формирование английского абсолютизма: Автореф. дис... канд. ист. наук: 07.00.02. – М., 1965.
10. Мортон А.П. История Англии: Пер. с англ. Н. Черняковской. – М., 1950.
11. Tudor constitution documents A.D. 1485–1603, with a historical commentary / Ed. by J.R. Tanner. – Camb., 1922.
12. Энсон В. Английская корона и ее конституционные законы и обычаи. – СПб., 1914.
13. Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII / Ed. by J. S. Brewer, J. Gardner and R. H. Brodie. – L., 1862–1932.
14. Pollard A.E. The evolution in the parliament. – L., 1938.
15. Гнейст Р. История государственных учреждений Англии. – М., 1885.
16. Elton G. R. Policy and police. The enforcement of the Reformation in the age of Thomas Cromwell. – Camb., 1972.

Summary

The article deals with the analysis of the development of the Privy Council in the structure of the state in England in the time of the early Tudors. The author presents changes in the Privy Council and the role of the Royal power in this process. The dynamics and character of interconnection of the Royal power and the Privy Council are displayed. Under the leadership of Privy Council some administrative reforms in the state governing of England of the first part of the XVI century were realized.

К. А. Черевик

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЮ ПОЛІТИКОЮ В АНГЛІЇ У 60–70-х рр. XIX ст.

У 60–70-х рр. XIX ст. Англія займала одне з провідних місць на європейській та світовій міжнародній арені. Як одна з великих держав вона мала великий авторитет в Європі та своєю політикою значно впливала на всі процеси, які відбувалися на континенті в той час. Дослідження організації управління зовнішньою політикою в Англії в цей період дозволяє побачити механізм прийняття та реалізації зовнішньополітичних рішень у цій державі, як у центрі, так і на місцях, з'ясувати фактори, які впливали на нього, зокрема, виявити роль в управлінні іноземними справами монарха, прем'єр-міністра, урядового кабінету в цілому, парламенту та суспільної думки, визначити ступінь розвитку тодішньої англійської дипломатичної служби. Все це, у свою чергу, дає можливість дати оцінку спроможності Англії суттєво впливати на тогочасні європейські міжнародні відносини.